

ZRUČNOST, RUKODĚLNÉ DOVADNOSTI A ZNALOSTI

(Richard Jan Hons, červen 2022)

Schopnosti ceněné a pěstované, kterým se vždy přikládala značná důležitost. Tříbila se zručnost, osvědčené postupy, grify a taje se předávaly z generace na generaci. Jejich význam se odrazil například v propracovaném cechovním systému středověku. Můžeme ale právem předpokládat, že zručnost a rukodělné dovednosti byly vysoce ceněné již v pravěku, v době kamenné. Tehdy si člověk začal pomalu a jistě osvojovat schopnost opracovávat materiál a vyrábět jednoduché předměty, které mu pomáhaly snadněji přežít v nelehkých podmínkách. Zpočátku byl odkázán pouze na kámen, dřevo, kost a kůži. Začínal objevovat, že není kámen jako kámen a že každý strom či keř má jiné dřevo. Začal poznávat vlastnosti materiálů, jež měl k dispozici, vymýšlet užitečné nástroje a zbraně, které se z nich dají vyrobit. Ve svém důsledku to vedlo člověka k hlubšímu poznávání přírody a vůbec světa kolem něj. V tehdejší době úsvitu lidské civilizace byla zajisté důležitá fyzická síla. Zásadní roli ale určitě hrály duševní kvality a rukodělné dovednosti. Co si budeme namlouvat, zručnost a mozková činnost kráčí ruku v ruce.

Pokud už se zmiňuji o počátcích lidské civilizace, velmi zajímavé jsou nálezy dokonale opracovaných pěstních klínů, pěkně symetrických, nadměrné velikosti, kvůli které by těžko našly praktické použití. Pokud vyloučíme původ od kmene šikovných obrů, těžko si objasňujeme jejich existenci. Zajímavé vysvětlení představuje teorie, že se jedná o předměty, které neměly jiný účel, než ukázat ženám kmene šikovnost a dovednost tehdejšího lovce. Že jejich tvůrci tak chtěli poukázat na svoje kvality a oslnit příslušnice opačného pohlaví. Stručně řečeno, že to byl tehdejší způsob jak balit ženské.

V rámci kultur, starověkem počínaje, byly rukodělné dovednosti, zručnost a řemeslné znalosti nadmíru ceněné. Mnohdy se pojily i s dávkou tajemna. Vzpomeňme jen středověké stavební huti, které si libovaly v symbolech a mystice! Bezesporu posunuly lidský um o notný kus dál. Nad gotickými katedrálami i dalšími výtvy se nám stále tají dech.

Žádná rukodělná dovednost se neobejde bez zručnosti. Člověk nemusí být žádný jazykovědec, aby mu bylo jasné, že základem slova „zručnost“ je „ruka“ a že koncovka „ost“ je zase typická pro označení nějaké vlastnosti či schopnosti. Podobně je na tom bystrost, střídmost, chytrost, hloupost a podobně. Zručnost tak souvisí s něčím, co provádíme rukama. Je to šikovnost nebo zběhlost v tom, co se dělá rukama. Může to být něco určitého nebo je zručnost míněna obecně. Když je někdo zručný, je jinými slovy „šikovný na ruce“. Tím je řečeno vše. Každý tomu rozumí.

S určitou dispozicí k větší či menší šikovnosti se každý z nás již narodil. Je to jako se vším ostatním. Jsou tací, kteří šikovnosti dostali do vínku vrchovatě a dílo jim kvete pod rukama. Velice rychle zvládnou tu kterou rukodělnou činnost a jsou schopní v ní dosáhnout špičkových výsledků. U národů koruny české takových lidí bývalo vždy hodně, a proto se asi také zrodilo rčení „zlaté české ručičky“. Na opačném konci stojí ti, kteří šikovnosti do vínku moc nepobrali a jakákoli manuální činnost jim činí značné potíže. O nich se říká, že jsou „leví jako šavle“. Nevím tedy, proč zrovna „leví“, protože zrovna leváci, bývají dost šikovní, ale budiž! Takovým manuálně nešikovným lidem se pod rukama všechno sype a když se do něčeho pustí, obvykle nadělají víc škody než užitku. Při troše snahy a píle sice jednodušší činnosti zvládnou, ale k nějaké řemeslné dokonalosti se propracovávají velmi těžko. Takových vyložených nešiků ale je, aspoň myslím, málo. Většina z nás stojí někde mezi těmito krajnostmi a dostala zručnosti naděleno přiměřeně. Je na nás, jak svůj dar zúročíme. Pokud necháme svoje ruce zahálet a nebudeme je zaměstnávat

složitějšími úkoly, nebude se naše zručnost rozvíjet, a bude setrvávat na primitivní úrovni celý život.

Kdo se jednou naučí plavat nebo jezdit na kole, tak to nezapomene. Stejně tak, kdo se jednou naučí opracovávat dřevo dlátem, zdít zeď, brousit nástroje, soustružit, točit nádoby na hrnčířském kruhu, kosit trávu nebo třeba štípat kámen, bude to zvládat i po desetileté přestávce. Pochopitelně na úrovni, kterou v té které činnosti již dosáhl. Ovšem člověk se učí celý život, a v každé manuální dovednosti se může zdokonalovat, pokud mu to zdraví dovolí, až do hlubokého stáří, o sbírání praktických zkušeností ani nemluvě. Stále se můžeme učit novým technikám, způsobům práce a grifům. Navíc, tvořivá práce rukou je vždycky propojená s činností šedých buněk mozkových. Bez této spolupráce se daleko nedostaneme.

Zvládnutí nějaké manuální činnosti je zřejmé na první pohled. Podobně jako ve špatně zahrané filmové scéně vidíme, že obrovský kufr, který herec vláčí na dovolenou je prázdný, tak jinde pozorujeme, že hrdina, jenž seká dřevo, neměl nikdy sekyru v ruce. Jsou to časté chyby, kterých se režiséři dopouštějí. Zkrátka, při pohledu na pracujícího člověka se toho dá spoustu poznat.

Šikovní lidé, kteří stále používají své ruce a nebojí se pouštět do nových věcí obvykle zvládají kde co. Dá se říci, že vše, na co sáhnou se jim daří a rychle se vpraví do nejrůznějších prací a řemesel. Ono platí, že zvládnutí jedné manuální činnosti usnadňuje naučit se další.

Před pár lety jsem navštívil novostavbu rodinného domu jednoho člověka v Posázaví. Na první pohled mě zaujaly dřevěné dveře a okna. Byly naprosto perfektní, takříkajíc *par excellence*. Žádná sériová výroba, ale nádherný atyp dokonale řemeslně provedený. Něco takového se v nových domech moc nevidí. Ptal jsem se dotyčného, kdo že je vyráběl. Povídá: „Ale táta. Je teď v důchodu, má dost času a tak si s tím trochu pohrál.“ „Tak to je tedy pan truhlář,“ pokýval jsem uznale hlavou. „Ale vůbec ne. Táta pracoval celý život jako kameník, ale teď mi trochu pomáhal se stavbou.“

I když jsem starého pána neviděl a mohl obdivovat pouze dílo jeho rukou, patří bezesporu mezi české šikuly, kteří ještě nevymřeli a stále se mezi námi vyskytují. Takoví lidé patří hlavně ke starší generaci. Zdá se mi, ale možná, že se mýlím, že vyloženě mladí jsou v této kategorii zastoupeni méně.

Vypadá to, že se v našem světě zručnost a manuální dovednosti pomalu, ale jistě vytrácejí jak pára nad chladnoucím hrncem. Zkusme trochu zapátrat po příčinách. Jeden faktor je asi tak trochu psychologický. Vychází z dosti rozšířeného a vkořeněného názoru, že nejhorší je žít se rukama. Řčení „Řemeslo má zlaté dno, ale posrané víko.“ tento náhled vyjadřuje s brutální přímočarostí. K tomu připočteme pohrdavá prohlášení mnoha představitelů uměleckých a intelektuálních kruhů, že tohle by nikdy nedělali, že jsou nešikovní a že práce rukama opravdu není nic pro ně. Fascinující je, že takové výroky často pronášejí s hrdostí! Smutným výsledkem je, že ideálem dnešních dnů je práce někde v kanceláři. Ani jako koníček již nejsou rukodělné činnosti tak přitažlivé. V naší době elektronické tu máme nejrůznější počítačové hry a další virtuální zábavu, která je všudypřítomná. Není třeba se nikam trmácet. Stačí se pohodlně usadit do křesílka, k ruce si připravit vychlazené pivo, kávičku, brambůrky nebo čokoládový dortík a zapnout počítač. Řada lidí takto vydrží hodiny a hodiny, den co den. Tyhle virtuální blaženosti jsou díky chytrým telefonům k dispozici téměř kdekoliv a kdykoliv. Fascinující, a pro mě dost nepochopitelný, je pohled na partu lidí, kteří se sešli v hospodě, a místo aby se bavili, tak každý drží v ruce destičku mobilního telefonu, zírá na ni a prakticky nevnímá své okolí. U dvojic kluk holka je to ještě nepochopitelnější.

Tak to by mohla být jedna příčina. Další lze vidět v tom, že dnešní moderní člověk je při běžném životě čím dál tím méně nucen něco dělat rukama. Perem či tužkou píše minimálně, to raději t'uká do počítače nebo mobilu. Nádobí mu umyje myčka, prádlo vypere a usuší pračka se sušičkou, byt uklidí robotický vysavač, trávu poseká robotická sekačka, brána se otevře sama na dálkové ovládání. Topení a klimatizace pracují podle nastaveného programu, není potřeba zatápět, nosit uhlí nebo štípat dřevo. K smutné bilanci dojdeme, když se zamyslíme nad tím, jak málo lidí si dneska opraví něco na autě, vymění tašky na střeše, pokácí strom, ušije nebo uplete něco na sebe a tak dále. Holt doba je již taková. Zjednodušuje nám život a vyžaduje od nás méně a méně zapojovat ruce. Cesta zjednodušování neustává. Člověk v mnoha ohledech zakrňuje, starost o něj a vládu na ním v mnoha ohledech přebírají stroje a moderní zařízení. Málo se píše rukou. Je to zřetelné hlavně u mladé generace. Zděděný systém tiskacího a psacího písma se najednou zdá příliš komplikovaný. Ale my to vyřešíme, zjednodušíme. Již běží projekty na nahrazení psacího písma ve školách skriptem, který se od tiskacího písma moc neliší.

Vzpomínám si, že v občanské nauce na střední škole nám vyučující vychvaloval a doporučoval k přečtení knížku Friedricha Engelse „Podíl práce na polidštění opice.“ Smotný název v kostce vyjadřuje, o čem toto dílo komunistického filosofa je. Knihu jsem si v duchu zařadil do kategorie bolševických blábolů a nepřečetl. Její název mi ale nějak uvízl v paměti. Nejsem příznivcem komunistické filosofie a i vůči Darwinově teorii vývoje druhů mám výhrady. Na druhou stranu v něčem asi měl pan Engels trochu pravdy. I já věřím, že práce, to znamená tvořivé používání rukou a mozku, hrály a stále hrají při kultivaci člověka i celé společnosti zásadní význam.

Vraťme se ale ke zručnosti a rukodělným činnostem v naší době zde v Čechách. Můžeme bédovat nad celkovým poklesem, ale stále je mnoho lidí, kteří se nejrůznějším rukodělným pracem věnují, našli se v nich a dosahují výtečných výsledků. Často nejsou ničím vyučeni a pocházejí z prostředí, kde nemá manuální činnost žádnou tradici. Docházejí k rukodělnému umu vlastním přičiněním, mnohdy jako samoukové. Osvojují si zručnost při práci s různými nástroji, hledají informace v knihách i na internetu. Okukují a zpovídají jiné, kteří něco umí a jsou ochotní se o své zkušenosti podělit. Zkoušejí různé pracovní postupy a technologie, experimentují. Takových lidí sice nejsou zástupy, ale neobával bych se, že jde o druh, kterému hrozí vyhynutí.

S rukodělnou prací se spíš setkáme na vesnici než ve městě. Lidé tu jsou nuceni více řešit praktické věci a každou chvíli někde přiložit ruku k dílu. Ne, že by byl každý vesničan mistrem devatera řemesel, ale co se týče ručních prací, obvykle nepatří mezi mimozemšťany. Navíc mám takový dojem, že dneska lidé se vztahem k rukodělným činnostem mají tendenci se stěhovat na vesnici, a naopak ti, jež se pracem rukama vyhýbají jak čert kříži, venkov opouštějí.

Myslím proto, že lidská zručnost a rukodělná umění se neztratí. Prožívají těžkou dobu, to ano, nicméně přežijí navzdory tomu, že nejsou doopravdy podporovány. Současné tendence jsou ve skutečnosti opačné – vše nacpat do šablonek, podřídit nejrůznějším certifikátům, zavádět víc a víc přemrštěných bezpečnostních opatření, zbyrokratizovat a přesměrovávat lidi z praktického světa do toho virtuálního. Vypěstovat u nich závislost na moderních technických vychytávkách. Zdá se, že člověk moudrý, tvořivý a samostatný není ideálem dnešní doby. Ale nemylme se, on v nás dřímá, a myslím, že zcela jistě přežije. Můžeme být bez obav. To je moje hluboké přesvědčení. A když pro to budeme sami něco dělat, tím líp!

